

**DE SOCIAAL-POLITIEKE SAMENSTELLING VAN DE
BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS
(8 AUGUSTUS 1870 - 15 MEI 1880)**

door

Daniël J.L. CONINCKX

**Licentiaat Hedendaagse Geschiedenis (Centrale Examencommissie :
zetel V.U.Brussel)**

**Deeltijds assistent geschiedenis aan de Economische Hogeschool
Limburg**

Aan studies over het Belgische Parlement ontbreekt het geenszins. Meestal betreft het evenwel kwalitatief georiënteerde werken en worden voornamelijk formeel-juridische aspecten behandeld (1). Voor wat bijvoorbeeld het descriptief-explorerende onderzoek in verband met de sociale samenstelling van onze nationale volksvertegenwoordigers betreft, beschikt de belangstellende slechts over enkele studies (2). Voor de negentiende eeuw beperkt de wetenschappelijke

(1) De recente literatuur over het parlement kan ingedeeld worden in de 'formeel-juridische richting', die domineert, de 'politologische richting', en de 'descriptief-explorerende richting', waarvan ons artikel een voorbeeld is. Hierover en over dergelijke studies in de vorige eeuw, cfr. : E. WITTE, "De voorlopers van het parlementologisch onderzoek in België", *Res Publica*, 1985, 4, pp. 429-455. Daar vindt men ook bibliografische verwijzingen. Een uitgebreid literatuuroverzicht kan men raadplegen in een speciaal nummer over 'Het Belgisch Parlement' van *Res Publica*, 1980, 1-2, pp. 289-301.

(2) F. DEBUYST, *La fonction parlementaire en Belgique : mécanismes d'accès et images*, Brussel, 1967. H. VAN HASSEL, *Sociografische aspecten van de Belgische Senaat (1912-1958)*, Katholieke Universiteit Leuven, 1959, licentiaatsverhandeling, cfr. (3) t/m (6).

oogst zich tot onderzoek dat een korte periode (3), een bepaalde provincie (4), één van beide nationale wetgevende organen (5) of een bepaalde groep Kamerleden (6) omvat.

Voor de tweede helft van de vorige eeuw ontbreken deze gegevens zelfs volledig. Nochtans is dit de periode van het 'klassieke parlementarisme' (7), de suprematie van het parlement en de tijd waarin de volksafgevaardigden een hoog prestige genoten (8). Wat waren de groepskenmerken van de parlementsleden in deze periode? Is er sprake van homogeniteit of veeleer van heterogeniteit? Hierop wil onze bijdrage (9) een voorlopig antwoord geven. Daarbij wordt enkel de Kamer van Volksvertegenwoordigers belicht: grondwettelijk waren de bevoegdheden van deze tak van de wetgevende macht wat uitgebreider dan die van de Senaat (10). Daarenboven, en in de eerste

(3) M. MAGITS, *De Volksraad en de opstelling van de Belgische grondwet van 7 februari 1831. Een bijdrage tot de wordingsgeschiedenis van de Belgische konstitutie*. Vrije Universiteit Brussel, 1977, onuitgegeven doctoraal proefschrift. Voor de periode van de 'cohabitation' van Belgen en Nederlanders: P.W. MEERTS, "Kamerleden 1815-1830. Een verkenning", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1985, 3-4, pp. 433-446.

(4) N. CAULIER-MATHY en P. GERIN, "Les sénateurs élus dans la province de Liège durant le régime censitaire (1831-1893)", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1979, 3, pp. 413-423.

(5) Cfr. (4) en (6).

(6) B. VERHAEGEN, "Le groupe libéral à la Chambre Belge (1847-52)", *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1969, 4, pp. 1167-1197. E. WITTE, "Het Belgische ambtenarenparlement (1830-1848)", *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1981, 4, pp. 828-882.

(7) K. VON BEYME, *Die parlamentarischen Regierungssysteme in Europa*, München, 1973 (tweede herziene druk), p. 128. De auteur situeert de periode 1846-1884 in België als "die Zeit des 'klassischen Parlamentarismus' (...) Die alternierende Regierung schien zu funktionieren. Zwei grosse Parteien mit starken Führern und fester Disziplin schufen den Regierungen stabile Mehrheiten."

(8) E. WITTE, "De evolutie van de rol der partijen in het Belgische parlementaire regeringssysteem", *Res Publica*, 1980, 1-2, pp. 21-22 en pp. 24-25.

(9) Deze bijdrage is gebaseerd op onze licentiaatsverhandeling: *Het Belgische Parlement. De Kamer van Volksvertegenwoordigers 1870-1880. Prosopografische studie. Studie van het stemgedrag en het absentisme*, Centrale Examencommissie (zetel: Vrije Universiteit Brussel), 1985, 3 delen. Wij danken onze promotor Prof. Dr. Els Witte oprecht voor haar aanmoediging en begeleiding. Ook dhr. A. Tassin, analist bij de Programmeringsseenheid Humane Wetenschappen van de VUB, zijn we zeer erkentelijk voor zijn belangrijke steun bij de computerverwerking van vele gegevens aan de hand van N.H. NIE e.a.: *Statistical Package for the Social Sciences*, New York, 1975.

(10) A. MAST, *Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht*, Gent-Leuven, 1981 (zesde herziene druk), p. 191.

plaats, kan de instroom van de verschillende maatschappelijke groeperingen in de nationale representatieve organen het best in de 'Tweede Kamer' doorgelicht worden, aangezien de verkiesbaarheidsvoorwaarden voor de Senaat uitermate streng waren (11). Voor de chronologische afbakening van ons onderzoeksterrein bood het decennium 1870-1880 twee voordelen : zowel katholieken als liberalen — de twee dominerende politieke stromingen in deze tijd — vormden er achtereenvolgens de parlementaire en de regeringsmeerderheid (12). Daarenboven werd deze periode gekenmerkt door hevige ideologische tegenstellingen, die uitmondten in de 'schooloorlog' (1879-1884). Centraal stond in deze quasi-burgeroorlog de vraag naar de plaats en de invloed van de Kerk in de samenleving. De politiek-levensbeschouwelijke positie van de Kamerleden kon via deze 'cleavage' of scheidingslijn duidelijk afgebakend worden.

Voor elk van de 194 Kamerleden (13), werd een 'biografisch dossier' (14) opgesteld. Op basis van deze gegevens werd dan de sociaal-

(11) R. VAN EENOO, "De evolutie van de kieswetgeving in België van 1830 tot 1919", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1979, 3, p. 335.

(12) Kabinet d'Anethan (katholiek) van 2 juli 1870 tot 1 december 1871. Kabinet de Theux-Malou (katholiek) van 7 december 1871 tot 11 juni 1878. Kabinet Frère-Van Humbeeck (liberaal) van 18 juni 1878 tot 10 juni 1884.

(13) D.w.z. voor alle leden die in de beschouwde periode verkozen werden of waren, zelfs al daagden ze voor geen enkele zitting op.

(14) Als werkbasis werd gebruikt : R. DEVULDERE, *Biografisch repertorium der Belgische Parlementairen. Senatoren en Volksvertegenwoordigers, 1830-1965*. Rijksuniversiteit Gent, 1965, 10 delen, licentiaatsverhandeling. Voor elke volksvertegenwoordiger werd een gestandaardiseerde biografische kaart opgesteld met de gegevens van Devuldere, die gecontroleerd, gecorrigeerd en aangevuld werden. Hiervoor werden talrijke biografische en andere werken geraadpleegd : cfr. D. CONINCKX, *op.cit.*, deel 1, p. 205-207. De voornaamste bronnen zijn : *Bestuurlijke Memorialen van de 9 provinciën (1830-1880)*; de verkiezingspers en necrologieën van de Kamerleden in volgende dagbladen : *Indépendance Belge, Journal de Bruxelles, Echo du Parlement, Bien Public, Journal de Gand, Journal de Liège, Gazette de Liège, Précurseur, Onafhankelijke der Provincie Limburg, Courier de l'Escaut, Nouvelliste, Echo du Luxembourg, Voix du Luxembourg, Ami de l'Ordre, Journal de Bruges, Gazette de Mons, Gazette de Louvain*. Biografisch gerichte studies : *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, Brussel, 1847-1950; *Biographie Nationale* (28 dln.) + suppl., Brussel, 1866- ; E. BOCHART, *Biographies des membres des deux chambres législatives, session 1857-1858*, Brussel, 1858. R. DE BRIEY, *Un homme politique du XIXe siècle : le comte Camille de Briey (1799-1877)*, Vieux-Virton, 1967; E. CARTON DE WIART; *Auguste Beernaert, sa vie et son oeuvre*, Gent, 1913; P. VAN COLEN, "Politiek leven te Kortrijk 1830-1884", *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, 1968-69, XXXVI, pp. 5-347; *La Commission Royale d'Histoire 1834-1934* (Académie Royale de Belgique), Livre Jubilaire, Brussel, 1934; D. DESTANBERG, *De kiezingen te Gent sedert 1830*, Gent, 1910; *Florilège des Sciences en Belgique*, II (Académie Royale de Belgique),

politieke studie ondernomen. De hoofdvragen die wij probeerden te beantwoorden waren : welke maatschappelijke groeperingen hadden in deze periode toegang tot de Kamer van Volksvertegenwoordigers ? Hoe groot was de omvang van deze groeperingen ? Welke groepskenmerken vertoonden zij ? Het hoeft wel geen betoog dat het antwoord op deze vragen een duidelijker inzicht kan geven in de wijze waarop het parlement functioneerde.

Door de keuze van een aantal significante variabelen (15) werd de

Brussel, 1980; J. GARSOU, *Jules Anspach : bourgmestre et transformateur de Bruxelles (1829-1879)*, Brussel, 1942; P. DE HAULLEVILLE : *Portraits et silhouettes*, II, Brussel, 1893; A. HENRY et F. LIVRAUW, *La Chambre des Représentants de 1831 à 1884*, Brussel, 1894; en *1894-1895*, Brussel, 1896; *Le Sénat belge en 1894-1895*, Brussel, 1897; A. HOLVOET, *Esquisses biographiques des principaux fonctionnaires tant civils que militaires de la Belgique, ainsi que de tous les originaux indigènes qui méritent de passer à la postériorité*, Brussel, 1939; *Index biographique des membres, correspondants et associés de l'Académie royale de Belgique de 1769 à 1947*, Brussel, 1948; G. LEBROCQUY, *Les libéraux peints par eux-mêmes*, Brussel, 1877; ID., *Types et profils parlementaires avec vingt-deux portraits gravés ou lithographiés hors texte*, Paris-Brussel, 1873-1874; P. LEGRAIN, *Le dictionnaire des Belges*, Brussel, 1981; *Le Livre d'Or de l'Ordre Léopold et de la Croix de fer*, I en II, Brussel, 1858-1861; W. MAERVOET, "De politieke evolutie in het arrondissement Oostende (1830-1914)", *Ostendiana*, 1972, pp. 63-76; J.B. VAN MOL : *Les élus d'Anvers depuis 1830*, Antwerpen, 1889; P. VAN MOLLE, *Het Belgisch Parlement. Le Parlement Belge, 1894-1972*, Ledeberg-Gent, 1972; *Panthéon militaire ou Mémorial des généraux belges, inspecteurs généraux du Service de santé & intendants en chef décédés depuis 1830*, Brugge, 1880; H. ROOBROUCK, *Wetgevende verkiezingen en verkozenen in het arrondissement Oudenaarde, 1831-1884*, Oudenaarde, z.d.; A. SCHELER, *Statistique personnelle des ministères et des corps législatifs constitués en Belgique depuis 1830*, Brussel, 1857; J. STENGERS (e.a.), *Index des éligibles au Sénat (1831-1893)*, Brussel, 1975; A. VERBESSEM, *Le Barreau de Gand*, Gent, 1912; G. VERDIER, *La tribune belge dans ses maîtres, 1830-1902*, Diest, 1904; *Vrijdenkerslexicon. Woordenboek van Belgische en Nederlandse Vrijdenkers (I)* (red. H. Dethier en H. Vandenbossche), Centrum voor de Studie van de Verlichting, VUB, Brussel, 1979; A. WAUTERS, *Liste par ordre chronologique des magistrats communaux de Bruxelles depuis 1794 jusqu'en 1883*, Brussel, 1884; enz. Ook onuitgegeven licentiaatsverhandelingen werden geraadpleegd.

(15) De variabelen werden mede gekozen in functie van het onderzoek naar het stemgedrag van de parlamentsleden. Daarom werden interessante aspecten als de burgerlijke staat of de kinderrijkdom — die in andere studies wel eens beschreven worden — weggelaten.

bestudeerde populatie ingedeeld. Daar het opsporen van alle biografische data een erg tijdrovende aangelegenheid was, moest de statistische verwerking voorlopig beperkt blijven tot het opstellen van frequentie- en kruistabellen (16).

Kwantitatief historisch onderzoek stelt verschillende problemen (17) : niet alleen vraagt het opzoeken van kwantificeerbare gegevens veel tijd, ook de verwerking van het materiaal bemoeilijkt het werk van de historicus, die daarenboven niet steeds vertrouwd is met de sociaalwetenschappelijke methodiek. Tenslotte dient ook gewezen op de kwestie van de beperkte vergelijkbaarheid van onze resultaten met andere onderzoeksgegevens. Niet enkel is het onmogelijk specifieke data los te maken van hun maatschappelijk-politieke context; daarenboven ontbreekt uniformiteit voor wat de gebruikte werkwijze betreft. Daarom moeten de comparatieve tabellen steeds met de grootste omzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Aan het eigenlijke onderzoek — waarin de geselecteerde variabelen afzonderlijk behandeld worden — gaat een kort historisch overzicht vooraf. Hierin wordt de plaats en de betekenis van het parlement vanuit de economische en sociaal-politieke context bondig geschetst.

HISTORISCHE SITUERING : DE SOCIAAL-ECONOMISCHE EN POLITIEKE SUPREMATIE VAN DE LIBERALE BOURGEOISIE IN DE TWEDE HELFT VAN DE NEGENTIENDE EEUW (18)

In 1880 vierden de Belgen het vijftigjarig bestaan van hun staat. Deze herdenking was meer dan een politieke viering : het land was er immers in de loop van enkele decennia in geslaagd een economische

(16) Op langere termijn dienen evenwel meer gesofisticeerde analysetechnieken toegepast te worden. Cfr. hierover o.a. L. DE WINTER, "Parlementaire en buiten-parlementaire activiteiten van Vlaamse volksvertegenwoordigers", *Res Publica*, 1980, 1-2, pp. 223-224.

(17) Zie hierover o.a. J. HANNES, *Bijdragen tot de ontwikkeling van een kwantitatief-kritische methode in de sociale geschiedschrijving*, Rijksuniversiteit Gent, 1969, onuitgegeven doctoraal proefschrift.

(18) Cfr. E. WITTE en J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, 1981, pp. 57-104. E. WITTE, *Maatschappij en Instellingen van de Hedendaagse Periode*, Vrije Universiteit Brussel, 1984, p. 32.

evolutie door te maken die veel buurstaten nijdig kon maken. Na 1850 was het industriële kapitalisme definitief in België doorgedrongen. Adel en grootgrondbezitters verloren hun dominante positie ten voordele van de liberale stedelijk-industriële bourgeoisie. Geleidelijk zouden aristocraten en bourgeoisie naar elkaar toegroeien, wat op het politieke forum uitmondde in het verdwijnen van de tegenstellingen tussen de 'oude' en de 'nieuwe' elite voor wat de economische politiek betrof (19) : "Le libéralisme pouvait (...) à l'aube du régime censitaire, prétendre avec quelque légitimité, qu'il incarnait la bourgeoisie" (maar) "les rapports de la noblesse et de la haute bourgeoisie se modifiaient rapidement" (20). De "motor" van het economische leven was voortaan de nijverheidsactiviteit, die evenwel tot enkele centra in Luik en Henegouwen en tot de Vlaamse textielstad Gent beperkt bleef. Samen met de industrie ontplooiden zich de financiële sector (met Brussel als middelpunt) en de handel. Een heterogeen samengestelde "middle class" (van onder andere middenstanders en intellectuelen in loondienst of als beoefenaars van vrije beroepen) werd als hulpklasse ingeschakeld; haar omvang en betekenis in het economische bedrijf nam dan ook voortdurend toe. De periode 1850-1890 werd door een opvallende mobiliteit gekenmerkt (vooral de jaren 1850-1864 en 1880-1885) (21).

De bemiddelde klasse groeide tussen 1841 en 1900 met 71% aan (22). Terwijl de totale Belgische bevolking van 1848 tot 1893 met 44% aangroeide, was er een stijging van het aantal algemene kiezers (die de welstellende bevolkingslaag uitmaakten) met 74% (23). Dat deze economische bloeiperiode ten koste ging van het industrie-proletariaat is bekend. Door het ontbreken van een goed georganiseerde en brede arbeidersbeweging (pas in 1885 werd de Belgische Werkliedenpartij gesticht) had deze klasse geen doeltreffend verweer tegen de industriële elite, die haar uitbuitte door zich de "meerwaarde" toe te eigenen.

Naarmate haar economische invloed toenam, werd ook de politieke macht van de nieuwe klasse groter. Deze kapitalistische bour-

(19) P. JOYE en R. LEWIN, *Voor 's werkmans recht. Kerk en arbeidersbeweging in België*, Leuven, 1980, p. 85.

(20) J. BARTIER, "Partis politiques et classes sociales en Belgique", *Res Publica*, 1978, 10, p. 93.

(21) J. DE BELDER, "Adel en burgerij 1840-1914", *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, XII, Haarlem, 1977, p. 84, p. 88.

(22) *Ibidem*, p. 84.

(23) *Ibidem*, pp. 84-85. De auteur noemt als oorzaak hiervoor veeleer de daling van de gemiddelde gezinsgrootte dan de industrialisatie.

geoisie zou de principes en instrumenten van de klassieke liberale staat in haar eigen voordeel aanwenden. Het sociaal-economische beleid stond in functie van haar eigen belangen. De pionnen werden evenwel over het politieke schaakbord verdeeld op basis van een politiek-ideologische controverse : terwijl de 'liberalen' een gesecculariseerde samenleving wilden uitbouwen, hielden de 'katholieken' vast aan de opvatting dat Kerk, staat en samenleving niet volledig gescheiden konden worden. De verscherping van deze levensbeschouwelijke onenigheid, versterkt door het meerderheidskiesstelsel (24), deed de invloed van de partijen toenemen. Daardoor verloor de vorst heel wat speelruimte bij het samenstellen van zijn regering (25) : de partij die de verkiezingen won, vormde nu ook de regeringsmeerderheid.

De impact van de partijen op het parlement mag hierbij evenwel niet overschat worden : het beeld van het 'individualistische' Kamerlid overheerste en de parlementaire groep domineerde de (federaties van) kiesverenigingen (26).

Het Parlement was samengesteld uit twee Kamers : in de Senaat zetelden enkel zeer welgestelde burgers die ten minste 40 jaar oud waren (27). Hier hadden de adel en het grondbezit nog een aanzienlijke invloed. De Kamer van Volksvertegenwoordigers vormde de 'democratische tak' : elke burger die ten volle 25 jaar oud was, kon verkozen worden; voor de kandidaten gold geen enkele cijnsvoorwaarde (28). In de praktijk bleef de 'input' toch beperkt : slechts een klein gedeelte van de bevolking kon zich als kiezer laten inschrijven door het bestaande cijnskiesstelsel (29). Men kon dan ook verwachten dat deze kiezers hun vertrouwen enkel zouden geven aan kandidaten die ze betrouwbaar achtten. Daarenboven moest een Kamerlid om de vier jaar (30) opnieuw verkozen worden, wat uiteraard een efficiënte stok achter de deur was. Plaatsvervangers werden niet verkozen, zodat het systeem van de tussentijdse verkiezingen toegepast moest worden bij ontslag, overlijden, enz... Tenslotte weze

(24) E. WITTE, "De evolutie...", pp. 21-25.

(25) *Ibidem*, p. 22.

(26) *Ibidem*, p. 21.

(27) R. VAN EENOO, *op.cit.*, p. 335.

(28) *Ibidem*, p. 335.

(29) *Ibidem*, p. 336.

(30) Om de twee jaar werd de helft van de Kamerleden verkozen. Bij een ontbinding van de Kamers (zoals na de juni-verkiezing van 1870) moesten alle afgevaardigden verkozen worden (op 2.8.1870). In 1872 volgden dan verkiezingen in Antwerpen, Brabant, West-Vlaanderen, Luxemburg en Namen, in 1874 in de andere provincies, enz. Cfr. M. MOYNE : *Résultats des élections belges entre 1847 et 1914*, Brussel, 1970, p. 18.

nog opgemerkt dat niet elke provincie evenveel vertegenwoordigers kon afvaardigen; het criterium dat hierbij gehanteerd werd, was het bevolkingsaantal (31). Zo kozen Brabant en Henegouwen 22 Kamerleden (32), terwijl Limburg en Luxemburg het met 5 leden moesten stellen.

ONDERZOEKSRESULTATEN

1. Politieke strekking

Van partijen in de hedendaagse betekenis kon men tijdens het tijdvak van het cijnskiesrecht nog niet spreken : een stevige nationale partijstructuur en een duidelijk program (33) ontbraken nog, en de parlementsleden hadden een vrij losse band met de lokale politieke organisaties (34). Omdat de politici over het algemeen een beroep deden op deze plaatselijke kringen, die een belangrijke functie vervulden als recruiterings- en propagandakanalen tijdens de verkiezingen, konden de meeste parlementsleden op deze wijze politiek gepositioneerd worden. De sterke polarisering in deze periode maakte deze afbakening vrij eenvoudig. Wel traden in de eerste jaren van het decennium nog enkele 'onafhankelijken' (35) op, die dan toch op

(31) R. VAN EENOO, *op.cit.*, p. 350. Wet van 7 mei 1866 : Antwerpen (12 zetels), Limburg (5), Oost-Vlaanderen (20), West-Vlaanderen (16), Brabant (22), Henegouwen (22), Luik (14), Luxemburg (5), Namen (8). Op 20.4.1878 werd de zetelverdeling aangepast : Antwerpen (+1), Brabant (+1), Oost-Vlaanderen (+1), West-Vlaanderen (+1), Henegouwen (+2), Luik (+2).

(32) tot 20.4.1878.

(33) Tijdens het burgerlijk-censitaire tijdvak domineert het type van de 'kaderpartij', die voornamelijk uit notabelen samengesteld was : E. WITTE, *Maatschappij en Instellingen...*, p. 124. Pogingen tot centralisatie waren er in de jaren zestig en zeventig al wel in beide partijen : in 1868-'69 werd de 'Fédération des cercles catholiques et associations constitutionnelles et conservatrices' opgericht : E. WITTE, "De evolutie...", pp. 22-23. Bij de liberalen waren er pogingen om een gemeenschappelijk program op te stellen : in juli 1870 kwamen in Brussel 42 liberale kiesverenigingen samen om zich over een 'compromis-programma' te beraden dat progressisten en doctrinaren dichter bij elkaar moest brengen : E. GOBLET D'ALVIELLA, "La vie politique 1830-1880", *Cinquante ans de liberté*, vol. 1, Brussel, 1882, p. 135.

(34) E. WITTE, "De evolutie...", p. 21.

(35) Emile Balisaux had in juni 1870 tégen de doctrinaire liberaal Pirmez een "gemengde lijst" met vier katholieken gevormd (*Biographie Nationale*, XXXIX, Brussel, 1976, p. 74). Hij krijgt de steun van de katholieken (*Journal de Bruxelles*, 6.8.1870, p. 1, k. 6), maar de Association Libérale van Charleroi wil geen

basis van bepaalde gegevens (zoals de steun van een persorgaan (36) of uitspraken in de verkiezingsstrijd) ingedeeld konden worden.

In een eerste tabel worden de politieke krachtverhoudingen uitgedrukt :

TABEL 1 : POLITIEKE STREKKING (37)

Strekking	Absolute frequentie	%
Katholieken	100	51.5
Liberalen	94	48.5
Totaal	194	100

Katholieken en liberalen waren in deze periode dus vrijwel even sterk (38). Doordat het aantal kiezers beperkt was en ten gevolge van het meerderheidsstelsel kon een kleine wijziging in het kiesgedrag een politieke aardverschuiving betekenen. Dat verklaart mede de he-

strijd tegen hem voeren (*Journal de Bruxelles*, 21.7.1870, p. 2, k. 2). Hoewel Ernest Boucquéau zichzelf liberaal noemt (*Journal de Bruxelles*, 5.5.1878, p. 1, k. 6) wil hij geen lid van de Association Libérale van Soignies worden (*Journal de Bruxelles*, 4.5.1878, p. 2, k. 2). In 1870 wordt hij ook door de katholieken gesteund. Hubert Brasseur, die als anti-klerikaal bekend stond, dient zich in Philippeville als onafhankelijke aan (*Journal de Bruxelles*, 23.7.1870, p. 1, k. 5). De progressist Gustave de Lhoneux wordt in 1870 als onafhankelijke door de katholieken gesteund (*Journal de Bruxelles*, 4.8.1870, p. 2, k. 3), maar in 1874 verzoent hij zich met de Association Libérale van Huy (*Journal de Liège*, 6.5.1874, p. 1). Xavier Lelièvre verschuift van de gematigd-liberale vleugel (*Journal de Bruxelles*, 3.8.1870, p. 2, k. 2) naar de katholieke partij (*Journal de Bruges*, 6.6.1872, p. 2, k. 2). In 1876 verdwijnt hij evenwel uit het parlement, omdat hij zich voor de herziening van de onderwijswet van 1842 zou hebben uitgesproken en daarmee de steun van de katholieke partij verloor (*Journal de Bruxelles*, 14.6.1876, p. 2, k. 1).

(36) De politicus weigerde deze steun soms wel. Zo Alfred de Thuin t.o.v. het progressistische blad 'Organe de Mons' (*Echo du Parlement*, 29.7.1870, p. 1, k. 4).

(37) De onafhankelijken werden eveneens ingedeeld. Wanneer een politicus zich pas in de loop van het decennium duidelijk politiek profileerde, werd met de uiteindelijke opstelling rekening gehouden.

(38) Voor de katholieken zetelden enkele leden van de progressieve 'jeune droite'. De 'ultramontanen' — tegen de liberale vrijheden gekant — waren een militante groep in de katholieke partij, die evenwel geen afgevaardigde in de Kamer konden laten verkiezen : K. VAN ISACKER, *Werkelijk en wettelijk land. De Ka-*

vige kiesonlusten in deze jaren (39).

De politieke sterkte van de twee partijen verschilde evenwel sterk naargelang van de provincie en zelfs het arrondissement van verkiezing.

TABEL 2 : GEOGRAFISCHE REPARTITIE (40)

Provincie	Partij (%) (41)	
	Katholieken	Liberalen
Antwerpen	94	6
Limburg	100	0
Oost-Vlaanderen	77	23
West-Vlaanderen	92	8
Brabant	32	68
Henegouwen	9	91
Luik	8	92
Luxemburg	75	25
Namen	75	25
Totaal	100	100

tholieke opinie tegenover de rechterzijde 1863-1884, Antwerpen, 1955, p. 264. In de liberale partij stond een minderheid van 'progressisten' of 'radicalen' naast de gematigde of 'doctrinaire' groep. Het kwantitatief afbakende van deze groeperingen vergt een nieuwe studie. Men kan hierbij verschillende criteria hantieren : stemgedrag, lidmaatschap van progressieve verenigingen... Het progressieve etiket kon verband houden met een ideologische opstelling (hevig anti-klerikalisme of atheïsme), met sociaal-economische opvattingen (voor staatsinterventie en meer gelijkheid) of met politieke aangelegenheden (voor algemeen stemrecht). De snelle polarisering in deze periode had onder andere tot gevolg dat de progressieve groep zich vlug radicaliseerde, waardoor radicalen van het eerste uur naar het centrum verschoven. Zo was Pierre van Humbeek eerst progressist; aan het begin van de jaren zeventig trad hij op als 'verzoener' tussen beide strekkingen binnen het liberalisme; hij werd door sommigen zelfs als doctrinair bestempeld. In 1876 diende hij zijn ontslag in als voorzitter van de Brusselse Liberale Vereniging n.a.v. de kandidatuur van de te progressief geachte Paul Janson : *Indépendance Belge*, 7.7.1890, p. 1, k. 4-6; *Echo du Parlement*, 6.7.1890, p. 2, k. 2-4.

(39) Bij de parlementsverkiezingen van 2 augustus waren er 107.099 kiezers op een bevolking van meer dan 5 miljoen. Daarenboven was stemmen niet verplicht : de liberalen haalden 42.003 stemmen, de katholieken 44.325 stemmen : Th. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België*, Amsterdam-Brussel, 1978, p. 152.

(40) Cornesse zetelde in deze periode zowel in Limburg als in Luik; hij werd evenwel bij Luik gerekend, waar hij het langst afgevaardigde bleef.

(41) Antwerpen : 15 katholieke Kamerleden, 1 liberaal Kamerlid; Limburg : 6 K, 0 L; Oost-Vlaanderen : 27 K, 8 L; West-Vlaanderen : 21 K, 2 L; Brabant : 11 K, 23 L; Henegouwen : 3 K, 31 L; Luik : 2 K, 24 L; Luxemburg : 6 K, 2 L; Namen : 9 K, 3 L.

In twee Waalse provincies (Luik en Henegouwen) en in Brabant was er een liberaal overwicht. Voor Brabant verschilde de situatie naargelang van het kiesarrondissement : de katholieken hadden geen enkele verkozene in de hoofdstad, terwijl Leuven — vooral dank zij de sterke uitstralingskracht van de katholieke universiteit — enkel katholieke afgevaardigden koos.

De meeste parlementsleden uit Antwerpen-stad waren vlaamsgezind, sociaal-progressief en antimilitaristisch katholiek (42). Enkel de gematigde liberaal L. de Wael vertegenwoordigde de liberale kiezers van de provincie. In Limburg werd zelfs geen enkele liberaal verkozen. Elders in Vlaanderen was de situatie voor de katholieken eveneens rooskleurig : enkel in de Oostvlaamse hoofdstad Gent waren de liberalen behoorlijk vertegenwoordigd. De Westvlaamse liberale Kamerleden (Jean van Iseghem en Alphonse van den Peereboom) behoorden tot de gematigde strekking. Ook de Waalse provincies Luxemburg en Namen stuurden voornamelijk katholieken naar de Kamer.

Men kan dus duidelijk vaststellen dat de katholieken het sterkst stonden in de landelijke regio's en — dus — ook in Vlaanderen, terwijl de liberale successen in stedelijke en industriële centra geboekt werden. De invloed van de clerus op de kiezers was in de verstedelijkte gebieden immers minder groot, tegelijk zette het seculariseringsproces zich hier sneller door. In zes van de negen provincies wonnen de katholieken, maar dit resultaat moet genuanceerd geïnterpreteerd worden : de belangrijke liberale aanwezigheid in provincies met een kwantitatief sterke vertegenwoordiging relativeert het beeld van de katholieke overmacht.

2. Ideologische overtuiging

Een belangrijke oorzaak voor de ideologische polarisering was ongetwijfeld de groei van de vrijdenkersorganisaties. Zij slaagden erin bepaalde van hun leden te laten verkiezen, uiteraard enkel via de liberale kiesverenigingen. Onder druk van deze ideologische radicalen werd de liberale partij aangezet tot een strakkere anti-klerikale opstelling, wat de hevige tegenstellingen in deze periode mede verklaart.

Met de term vrijdenkers duiden we hier een breedgedefinieerde groep aan van "allen die het denken los wilden maken van het gezag

(42) Deze Antwerpse parlementsleden behoorden tot de "meeting", een oorspronkelijk pluralistische beweging die in het katholieke kamp verzeilde. De "meetingisten" waren vlaamsgezind, democratisch en sociaalhervormingsgezind, alsook antimilitaristisch : Th. LUYKX, *op.cit.*, p. 132.

van de kerk, bijbel, conventionele moraal en traditie'' (43).

TABEL 3 : IDEOLOGISCHE OVERTUIGING (44)

Strekking	Abs. frequentie	%
Liberalen :		
- vrijdenkers	45	23.2
- katholieken	32	16.5
- onbekend (45)	17	8.8
Katholieken	100	51.5
Totaal	194	100

Zowat 70% van de Kamerleden hing dus nog steeds de katholieke levensbeschouwing aan. De vrijdenkers vormden slechts een kleine minderheid, maar binnen de liberale groep waren ze goed vertegenwoordigd (ca. 45%). De kwantitatieve betekenis van de vrijdenkers — en daarmee hun invloed — werd beduidend sterker in de loop van het decennium : van 19.1% in 1870 tot 27.2% tien jaar later. Tussen 1847 en 1852 was ca. 15% van de liberale Kamergroep aangesloten bij een loge (46).

3. Leeftijdskenmerken

De kieswet bepaalde dat men voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers verkozen kon worden, indien men ten volle 25 jaar oud

(43) *Vrijdenkerslexicon...*, p. 22. Ook protestanten, zoals E. Goblet d'Alviella worden hier gerangschikt. Voor sommigen waren de inspanningen om deze godsdienst te verbreiden een tactisch manoeuvre om het katholicisme te bestrijden (K. VAN ISACKER, *op.cit.*, p. 175).

(44) Via intensief bronnenonderzoek werd achterhaald welke liberale Kamerleden lid van een vrijmetselaarsloge of van een vrijdenkersorganisatie waren, maar ook of ze burgerlijk begraven werden. Het laatste criterium is uiteraard niet absoluut, omdat de positie van de familie die de plichtigheid regelde hier meespeelde.

(45) Aangezien de katholieke pers de vrijzinnigen meestal wel 'brandmerkte', mag men aannemen dat in deze groep vooral liberaal-katholieken gesitueerd zijn.

(46) B. VERHAEGEN, *op.cit.*, p. 1191.

was (47). Volgde de opname in het parlement kort nadat men de minimumleeftijd bereikt had, dan stond men nog aan het begin van zijn economische en politieke carrière. Wanneer de gemiddelde leeftijd laag lag, wees dit op een hoge 'doorstromingsgraad'. De leeftijdsstructuur had uiteraard een invloed op de werking van het parlement : elke generatie denkt en handelt vanuit haar eigen culturele achtergrond en haar (beperkte of uitgebreide) banden met belangengroepen en instituties.

Voor de opbouw van de leeftijds piramide werd het geboortjaar van elk Kamerlid in aanmerking genomen. Op basis hiervan werd nadien voor elk burgerlijk jaar de gemiddelde leeftijd berekend.

TABEL 4 : GEMIDDELDE LEEFTIJD

Jaar	Gemiddelde leeftijd		
	Allen	Katholieken	Liberalen
1870	49.2	50.8	47.1
1875	52.6	53.9	50.8
1880	54	55.3	53

De gemiddelde leeftijd lag dus hoog : op 49 jaar in 1870 en zelfs op 54 jaar in 1880. De leden van de Volksraad — het eerste parlement van België — waren gemiddeld slechts 44 jaar en 5 maanden oud (48). De leeftijdsstijging tussen 1870 en 1880 verliep geleidelijk, zodat men mag veronderstellen dat de veroudering het gevolg was van het aanblijven van veel Kamerleden. De "nieuwe" leden — d.w.z. allen die pas vanaf 2 augustus 1870 in de Kamer verkozen werden — waren gemiddeld jonger dan de gehele populatie, maar hun leeftijd lag toch hoger dan die van de leden van de Volksraad. Daarenboven lag de gemiddelde aanvangsleeftijd van alle (194) Kamerleden lager dan die van de nieuwkomers.

(47) R. VAN EENOO, *op.cit.*, p. 334.

(48) M. MAGITS, "De socio-politieke samenstelling van de Volksraad 10 november 1830-21 juli 1831", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1981, 3, p. 584.

**TABEL 5 : GEMIDDELDE LEEFTIJD VAN DE
NIEUWE KAMERLEDEN (49)**

Aantal	Gemiddelde leeftijd
71	46.1

**TABEL 6 : GEMIDDELDE AANVANGSLEEFTIJD VOOR DE
KAMERLOOPBAAN VAN ALLE LEDEN**

Aantal	Gemiddelde leeftijd
194	40.7

De Kamerleden die in dit decennium zetelden, werden dus voor het eerst verkozen, toen ze nog aan de opbouw van hun carrière werkten. Voor de nieuwe leden lag de beginleeftijd evenwel al be-
duidend hoger dan voor de gehele groep. In het algemeen (50) ston-
den de volksvertegenwoordigers op het hoogtepunt van hun carrière.
Zowel in 1870 als in 1880 hoorde ongeveer 60% van de populatie in
de leeftijdscategorie 40-59 jaar thuis. Er is evenwel een duidelijke
verschuiving naar de oudere leeftijdsgroepen : de groep van 25-
39 jaar vertegenwoordigde in 1880 maar 7% van het totaal, tegenover
21% in 1870. In de categorie van 60 jaar en ouder was er een aangroei
van 20 naar 33% op tien jaar.

(49) Berekeningswijze : 1871 : 2 Kamerleden x 53,5 jaar (gemiddelde leef-
tijd) + ... + 1880 : 4 Kamerleden x 52,2 jaar (gemiddelde leeftijd) gedeeld door
het aantal nieuwe leden.

(50) De gemiddelde leeftijd is één parameter van positie. Daarnaast werden
berekend : de mediaan (geeft aan rond welke waarde de verdeling gecentreerd
is), die in 1870 47,7 jaar bedroeg en in 1880 51,5 jaar; de modus (de waargeno-
men waarde met de hoogste frequentie) : $x_0 = 35$ (voor 1870) en $x_0 = 45$ (voor
1880); de variatiebreedte (het verschil tussen de hoogste en de laagste waarde) :
 $V = 48 (76-28)$ (1870) en $V = 53 (83-30)$ voor 1880.

TABEL 7 : LEEFTIJDSCATEGORIEEN (51)

Leeftijdscategorie	1870		1880	
	Abs. frequentie	%	Abs. frequentie	%
25-29 jaar	2	2	0	0
30-39 jaar	25	19	9	7
40-49 jaar	42	32	46	34
50-59 jaar	36	27	35	26
60-69 jaar	18	14	33	24
70-79 jaar	8	6	10	7
80-80+	0	0	3	2
Totaal	131 (52)	100	136	100

Een vergelijking met de Volksraad (53) leert dat onze eerste volksvertegenwoordigers vooral “lieden van middelbare leeftijd (waren), dikwijls aan het begin, zeker nog niet aan de top van hun loopbaan” (54).

TABEL 8 : COMPARATIEVE TABEL

Leeftijdscategorie	Volksraad (1870 (55))		1880
	%	%	%
25-39 jaar	44.5	21	7
25-49 jaar	65.9	53	40

(51) De minimumleeftijd om voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers verkozen te kunnen worden was 25 jaar; voor de groep van 80-80+-jarigen werd geen indeling meer gemaakt.

(52) Het effectief ligt hoger dan het aantal te begeven kamerzetels, omdat ook Kamerleden die tussentijds verkozen werden, in de tabel opgenomen werden.

(53) M. MAGITS, “De socio-politieke...”, p. 585.

(54) Op basis van (weliswaar onvolledig) bronnenmateriaal vond B. Verhaegen voor de liberale Kamerleden in 1847-52 : “La majorité d’entre eux est née entre 1795 et 1810, c’est-à-dire est âgée en 1847 de 37 à 52 ans (49/90, soit 56%). Parmi ces derniers le plus grand nombre fait partie du groupe des 42 à 47 ans (29/90 soit près de 25%)” : B. VERHAEGEN, *op.cit.*, p. 1192.

(55) M. MAGITS, “De socio-politieke...”, p. 583 (met andere groepering van de gegevens).

Voor 1870-1880 is de toestand duidelijk anders : vele politici stonden er al aan het hoogtepunt van hun carrière.

Hun *parlementaire loopbaan* (56) was daarenboven een wezenlijk deel van hun loopbaan : de gemiddelde parlementaire carrière bedroeg in 1870 al 10.5 jaar en in 1880 zelfs 13.4 jaar. Meer dan 37% van de Kamerleden had in 1880 al een loopbaan van meer dan 14 jaar achter de rug en voor bijna een kwart van de afgevaardigden duurde de carrière in het parlement toen al meer dan twintig jaar. Daarenboven bekleedden 168 van de 194 Kamerleden (of 86.6%) hun mandaat zonder *onderbreking*. Slechts voor 5% bedroeg de interruptie meer dan 4 jaar.

Uit al deze gegevens mag men wel besluiten dat het gemiddelde Kamerlid uit deze periode aan de top van zijn carrière stond. De verkozenen bleven over het algemeen ook zonder onderbreking en voor een vrij lange periode lid van de volksvertegenwoordiging.

4. Lidmaatschap van de adel

Om twee redenen is de studie van het aandeel van de adel in de Belgische Tweede Kamer van belang : "adel" stond vaak gelijk met rijkdom, vooral met het bezit van onroerende goederen en het voeren van een voorname levensstijl. Belgen die meer dan duizend frank aan persoonlijke belastingen betaalden (en zich dus een uitzonderlijke luxe konden veroorloven) waren in meer dan de helft van de gevallen edellieden (57). De adellijke vertegenwoordiging geeft ons dus onrechtstreeks een idee van de economische positie van de Kamerleden. Maar de studie van deze variabele heeft ook een politieke betekenis : het bicamerisme was immers onder andere ingesteld om de burgerlijke krachten in de Kamer van Volksvertegenwoordigers vrij spel te geven; de oude machten — aristocraten en grondbezitters — zouden in de Senaat zetelen (58).

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat de adel nog flink aanwezig is in dit 'liberale tijdvak' :

(56) De berekening werd gebaseerd op 1831 als beginjaar.

(57) J. STENGERS e.a., *op.cit.*, p. 115.

(58) F. STEVENS, "Een belangrijke faze in de wordingsgeschiedenis van de Belgische Grondwet : de optie voor een tweekamerstelsel", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1981, 3, pp. 652-653.

TABEL 9 : ADEL (59)

ADEL	Abs. frequentie	%
Ja	37	19,1
Nee	157	80,9
Totaal	194	100

Nog ongeveer 1/5 van de Kamerleden was in deze periode van adel. De edellieden behoorden voor 78.4% tot de katholieke stroming en 29% van de katholieke Kamerleden was van adel (60). Van de vrijdenkersgroep was het aandeel beperkt tot 4.4%. De meeste adellijke Kamerleden werden in West-Vlaanderen verkozen (24.3% van het totale aantal adellijken); Antwerpen nam de tweede plaats in met 13.5%. In de provincie Limburg waren er zelfs meer adellijke dan niet-adellijke verkozenen (4 op 6).

De invloed van de adel in de Kamer mag dus geenszins onderschat worden : haar kwantitatief aandeel lag vrij hoog, zeker als men bedenkt dat er (in 1840 en 1914) gemiddeld maar 2,5 adellijke families per 10000 inwoners waren (61). Daarenboven was de gemiddelde leeftijd van deze afgevaardigden lager dan voor de gehele populatie (1870 : 47.7 jaar; 1880 : 50.1 jaar).

5. Studies

Aan de hand van een overzicht van de gevolgde studies van de Kamerleden krijgen we in de eerste plaats een beeld van de familiale

(59) Hierin zit een zeer beperkt aantal 'nieuwe' leden van adel : "Oude adel was het teken van eertijds bewezen diensten; nieuwe adel het bewijs van recente prestaties." (...) "de adellijke politiek gedurende de eerste decennia van het Belgische koninkrijk (was) vooral gericht (...) op de bescherming en de uitbreiding van de zogenaamde 'oude gloriën'. Vanaf de jaren zeventig werden in toenemende mate industriëlen, bankiers, beheerders en medewerkers van de koninklijke financiële en koloniale politiek in de adelstand verheven." : J. DE BELDER, *op. cit.*, pp. 81-82.

(60) In 1847-1852 was 16.8% van de liberale Kamerleden van adel : B. VERHAEGEN, *op. cit.*, p. 1183. Voor 1870-1880 is dit 8.5%.

(61) J. DE BELDER, *op. cit.*, p. 82.

achtergrond van de politici : welke studies kon het gezin zich veroorloven ? Daarenboven was het behalen van een diploma in de negentiende eeuw het beste middel om sociaal prestige te verwerven : geleerdheid stond immers hoog genoteerd (62). Tenslotte bepaalde de intellectuele opleiding het politieke gedrag van de Kamerleden in aanzienlijke mate : inzicht in de samenleving, kennis van het recht, taalbeheersing... beïnvloedden de aard en de kwaliteit van de parlementaire activiteit. De vorming van een jongere kon natuurlijk ook buiten schoolverband gebeuren, maar privé-onderwijs of een praktische opleiding zijn moeilijk te achterhalen.

TABEL 10 : STUDIE (63)

Studie	1870-1880	%	Volksraad (64)
	Abs. frequentie		%
Rechten/notariaat	110	56.7	40.3
Andere vormen hoger ond. (65)	29	14.9	26.9
Ander onderwijs (66)	7	3.6	
Geen of onbekend	48	24.7	32.8
Totaal	194	100	100

Meer dan de helft van de Kamerleden had rechten of notariaat gestudeerd. Als men de niet-gestudeerden buiten beschouwing laat, liep dit zelfs op tot 75%. Ook in de Volksraad had tenminste 40% van de afgevaardigden een juridische opleiding achter de rug. Het kwantitatieve overwicht van de juristen in de nationale volksvertegenwoor-

(62) B.H. SLICHER VAN BATH, "Methodiek en techniek in het onderzoek naar de sociale stratificatie in het verleden", in : P.A.M. GEURTS en F.A.M. MESSING, ed., *Theoretische en methodologische aspecten van de economische en sociale geschiedenis*, I, Den Haag, 1979, pp. 141-142.

(63) In een aantal gevallen was het niet duidelijk, of de studie voltooid werd. Dan werd ze toch in aanmerking genomen.

(64) M. MAGITS, "De socio-politieke...", p. 586 (met aangepaste groepering van de gegevens).

(65) Scheikunde (1 Kamerlid); ingenieur (8 of 4.1%); geneeskunde (5 of 2.6%); militaire studies (3 of 1.5%); religieuze studies (1); andere (11 of 5.7%).

(66) Middelbaar onderwijs (5 of 2.5%); schilderacademie (1); handelstudies (1).

digende organen bestond en bestaat overigens ook elders (67). Een verklaring voor het fenomeen van het "advokatenparlement" in de beschouwde periode kan men vinden in de groeiende betekenis van een diploma en in de snelle groei van de middle class. Rechtsstudies werden trouwens beschouwd als "een goede springplank naar een gedegen carrière" (68). Tenslotte waren de juristen de aangewezen groep om de parlementaire werkzaamheden uit te voeren : de wetgevende arbeid stond centraal en vereiste een gedegen rechtskennis.

Wanneer we de groep "zonder studie" naar beroep opsplitsen, valt op dat ze vooral uit eigenaars-renteniers (voor 43.8%) en uit industriëlen (voor 25%) bestond. Dit lijkt logisch, want voor de economische activiteiten was een systematische intellectuele vorming minder noodzakelijk. Daarenboven zullen de meeste industriëlen wel een praktische opleiding gekregen hebben.

Vele niet-geschoolden behoorden tot de adel (van 43.2% van de edellieden is geen onderwijsverleden bekend, tegen maar 20.4% van de niet-adel), maar misschien kregen zij privé-onderricht. Twaalf van de 21 edellieden mét vorming waren juristen.

De bestgeschoolde groep was die van de vrijdenkers met 73.3%. De burgerlijke vrijdenkersorganisaties, waaruit een aantal liberale politici gerecruteerd werden, hadden inderdaad heel wat leden in het academische milieu.

De scholingsgraad van de Kamerleden was dus in het algemeen hoog en de juristen gaven er de toon aan. Voor hun taak in het parlementaire halfroond waren de meesten voortreffelijk uitgerust : deze intellectuele hulpklasse had de kwaliteiten om de parlementaire molen draaiende te houden.

6. Beroep

Het 'beroep' is een belangrijk stratificatiecriterium, maar men

(67) Enkele voorbeelden ter vergelijking : voor de Senaat in de periode 1919-1948 noteert men op een totaaleffectief van 603 : 143 advocaten of notarissen; 188 leden hadden rechten gestudeerd (31.17% van het totaal) : H. VAN HASSEL, *op.cit.*, pp. 154-156. In 1847-52 had 56% van de liberale Kamerleden een juridische vorming genoten : B. VERHAEGEN, *op.cit.*, p. 1178; "Voor de Kamers 1815-1830 geldt dat academische vorming vrijwel gelijk staat aan juridische opleiding"; P.W. MEERTS, *op.cit.*, p. 436.

(68) M. MAGITS, "De socio-politieke...", p. 588. Cfr. E. WITTE, "De Belgische vrijdenkersorganisaties (1854-1914) : ontstaan, ontwikkeling en rol", *Tijdschrift voor de studie van de Verlichting*, 1977, 3-4, p. 133.

zou eveneens moeten kunnen beschikken over gegevens over de hele bezitsstructuur (69) om de preciese plaats van een individu of groep in de sociale structuur te kunnen aangeven. Het opsporen van deze informatie zou evenwel enorm arbeidsintensief zijn. De methodologische problemen in verband met de beroepsvariabele betreffen zowel de begripsafbakening (70) als de chronologische rangschikking van de beroepsaanduidingen (71). Om de foutenmarge zo klein mogelijk te houden, werd voor het Kamerlid het laatst uitgeoefende beroep geselecteerd (72) en werden eventueel verschillende beroepen van één individu in de resultaten verwerkt.

TABEL 11 : BEROEP (GROEP) (73)

Beroep	1870		1880	
	Abs. frequentie	%	Abs. frequentie	%
Eigenaars-renteniers	41	27.7	34	22.4
Industriëlen	25	16.9	26	17.1
Handelaars	9	6.1	12	7.9
Vrije beroepsbeoefenaars	49	33.1	60	39.5
Ambtenaren-bedienden	24	16.2	20	13.8
Totaal	148	100	152	100

(69) Cfr. over deze problematiek o.a. J. DE BELDER, "Beroep of bezit als criterium voor de sociale doorsnede", *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 1976, 6, pp. 257-279.

(70) B.H. SLICHER VAN BATH, *op.cit.*, pp. 144-146.

(71) of de bepaling van het laatst gekende hoofdberoep.

(72) Daarom werd een groep "ambtenaren" opgenomen, hoewel het cumuleren van de functie van ambtenaar met een parlementair mandaat verboden was (wet op de onverenigbaarheid van 1848).

(73) Het totaaleffectief ligt telkens hoger dan het totale aantal Kamerleden, omdat voor sommigen meer dan één beroepsaanduiding opgenomen werd, bijvoorbeeld : ambtenaar + eigenaar.

Detailopgave voor 1870-1880 (totaaleffectief) :

eigenaars-renteniers : eigenaars-renteniers : 51 leden of 23.4% en 3 landbouwkundigen (1.4%) en 1 landbouwer (0.5%). *Industriëlen* : industriëlen (36 of 16.4%) + 1 ambachtsman (0.5%) en 2 ingenieurs (0.9%). *Handelaars* : 3 handelaars (1.4%) + 9 bankiers (4.1%), 1 verzekeringsagent (0.5%) en 1 reder (0.5%). *Vrije beroepsbeoefenaars* : 69 advokaten (31.7%) + 6 notarissen (2.8%) + 5 artsen (2.3%). *Ambtenaren-bedienden* : 5 magistraten (2.3%) + 4 ambtenaren (1.8%) + 1 geestelijke (0.5%) + 4 diplomaten (1.8%) + 8 hoogleraren (3.7%) + 5 journalisten (2.3%) + 1 zaakgelastigde, 1 militair en 1 botanicus. Van 5 Kamerleden blijft het beroep onbekend.

Beroep	Groei totaal (74)		Groei Kamer 1870-1880	Totaal	
	1864-75	1875-80		Abs.freq.	%
Eigenaars-renteniers	2.2	0	- 5.3	55	25.2
Industriëlen	0.5	1.4	0.2	39	17.9
Handelaars	0.1	1.3	1.8	14	6.4
Vrije beroepsbeoefenaars	0.2	0.4	6.4	80	36.7
Ambtenaren-bedienden	0.9	- 2.3	- 2.4	30	13.8
Totaal				218	100

De groei van de beroepssectoren in de Kamer van Volksvertegenwoordigers loopt grosso modo gelijk met de algemene evolutie : achteruitgang voor de eigenaars-renteniers en voor de ambtenaren-categorie, de grootste winst binnen de handelaarscategorie.

Op de eerste plaats komt de groepering van de (intellectuele) vrije beroepen. Hier overweegt het aandeel van de advocaten : in 1870 29.7% (44 leden) en 1 notaris; in 1880 zelfs 34.2% advocaten en 3.9% notarissen. Ook de tijdgenoten hadden dit overwicht al opgemerkt : "il y a trop d'avocats à la Chambre et trop peu de négociants" (75). Het aantal leden met een rechtsopleiding lag evenwel hoger, want sommige juristen werden ambtenaar-magistraat, hoogleraar of diplomaat. Na de vrije beroepen waren de eigenaars-renteniers (76) het sterkst aanwezig. Bijna 26% van de Kamerleden staat hier genoteerd. Men moet er wel rekening mee houden dat sommige volksvertegenwoordigers daarnaast nog een andere economische activiteit uitoefenden. Toch bedroeg het 'zuivere' grondbezit nog altijd ca. 22%. Het aantal eigenaars daalde tussen 1870 en 1880 wel met meer dan 5%. Op de derde plaats staan de industriëlen met een — toch bescheiden — 17%. Blijkbaar slorpte hun economische activiteit hen zeer op. Toch lieten zeer grote industriëlen zich verkiezen, zodat de hoofdoorzaak voor de geringe plaats van deze beroepssector elders gezocht moet worden : doordat de industriële activiteit zich in enkele centra

(74) J. DE BELDER, "Adel en burgerij...", p. 92 (gemiddelde jaarlijkse reële groei).

(75) Uitspraak van een aanwezige op een vergadering van de Association Libérale van Brussel : *Indépendance Belge*, 22.7.1880, p.1, k. 6.

(76) Eigenaars en renteniers werden in één groep vermeld, omdat beide begrippen meestal als synoniem gebruikt worden : L. SCHEPENS, *De provincieraad van West-Vlaanderen 1836-1921 : socio-politieke studie van een instelling en haar leden*, Tielt-Amsterdam, 1976, p. 329.

afspeelde, bleef de afvaardiging van nijveraars in de praktijk tot de betreffende arrondissementen beperkt. Ambtenaren konden hun beroep niet met een parlementair mandaat combineren : met de wet op de onverenigbaarheid (1848) had men immers willen voorkomen dat de uitvoerende macht een te grote impact op de volksvertegenwoordiging zou hebben, doordat de verkozen ambtenaren in dienst van de vorst en de regering gesteld werden. Vóór 1848 waren de gevaren van dit 'ambtenarenparlement' inderdaad zichtbaar geweest (77). Nadien moest een ambtenaar zijn ontslag indienen vooraleer hij in het parlement kon zetelen. De categorie van de handelaars stond tenslotte het laagst genoteerd met een aandeel dat verre beneden haar kwantitatieve betekenis in de maatschappij stond.

Ook voor de andere groeperingen kunnen we de aanwezigheid in de Kamer vergelijken met de verdeling van de verschillende fracties van de burgerij in de samenleving.

TABEL 12 : BEROEPSREPARTITIE

Beroep	Aandeel burgerij % (1875) (78)	Aandeel Kamer % (1870-1880)
Eigenaars-renteniers	18	25.2
Industriëlen (+ ambachts- lui)	29	17.9
Handelaars	33	6.4
Vrije beroepsbeoefenaars	7	36.7
Ambtenaren-bedienden	13	13.8
Totaal	100	100

Leden van de 'lower classes' en van de kleine burgerij werden vrijwel nooit verkozen. Binnen de bourgeoisie was de categorie van de intellectuele vrije beroepen oververtegenwoordigd. Nijveraars en handelaars kwamen er, zoals gezegd, vrij bekaaid vanaf.

We kunnen onze resultaten nu vergelijken met de gegevens over de Volksraad :

(77) E. WITTE, "Het Belgische ambtenarenparlement...", p. 861 e.v.

(78) J. DE BELDER, "Adel en burgerij...", p. 89 (met herindeling van de categorieën).

TABEL 13 : COMPARATIEVE TABEL-BEROEP

Beroepsgroep	Volksraad % (79)	1870-1880 %
Eigenaars-renteniers	31.1	25.2
Industriëlen	7.9	17.9
Handelaars	9.6	6.4
Vrije beroepsbeoefenaars	29.9	36.7
Ambtenaren-bedienden	20.9	13.8
Onbekend	0.6	
Totaal	100	100

De sterke groei van de nijverheid sedert 1831 was uiteraard de oorzaak voor de beduidende aangroei van het aantal industriëlen. Voor de meeste andere categorieën werd al een verklaring gegeven.

Hoe waren de beroepen nu over de twee partijen verdeeld ?

Zowel bij de liberalen als de katholieken beoefenden de meeste Kamerleden een vrij beroep uit (ca. 38%). De ambtenarengroep en de eigenaars-renteniers hadden meer vertegenwoordigers in de katholieke partij (resp. 15.9% en 30% van de katholieken t.o.v. resp. 7.6% en 20% van de liberalen), terwijl het beeld voor de industriëlen en handelaars omgekeerd was (resp. 25.7% en 8.5% van de liberalen vs. 10.6% en 4.4% van de katholieken). Deze situatie verschilde voor de liberalen niet wezenlijk van de repartitie voor de periode 1847-1852 (80). Terwijl het liberalisme aan de vooravond van het censitaire regime min of meer gelijk stond met het burgerlijke belang (81), gingen de katholieken zich geleidelijk meer in de bourgeoisie integreren. De zaak Langrand-Dumonceau had dit zeer duidelijk aan het licht gebracht (82). De liberalen werden nog wel met het kapitalisme en de burgerij in verband gebracht, maar een monopolie voor de vertegenwoordiging van de bourgeoisie hadden ze niet.

De meeste industriëlen in de Kamer zetelden voor de provincies Luik en Henegouwen, waar niet toevallig de industriecentra lagen. In Henegouwen hadden 13 van de 34 afgevaardigden een industriële

(79) M. MAGITS, "De socio-politieke...", p. 590.

(80) Voor 1847-1852 in de liberale Kamergroep : 16% zakenlui, 42% vrije beroepsbeoefenaars, 16% eigenaars, 18% ambtenaren en 15% zonder beroep : B. VERHAEGEN, *op.cit.*, p. 1178.

(81) J. BARTIER, "Partis politiques...", p. 93.

(82) P. JOYE en Rosine LEWIN, *op.cit.*, p. 85.

bezigheid, voornamelijk in de zware nijverheid (83). Voor Luik was de situatie gelijkaardig : 10 industriëlen op 26 Kamerleden werden er verkozen. De betrokkenen werkten in de zware industrie of in de textielsector (84). In de andere provincies werden weinig industriëlen verkozen (85). Wel waren vele niet-industriëlen lid van de beheerraad van een naamloze vennootschap (86).

Een ander opvallend verschijnsel bij de studie van de geografische repartitie is het overheersen van de advokatengroepering in Brussel en zelfs in geheel Brabant. Twaalf van de achttien Brusselse Kamerleden waren advocaten. Een krant uit de hoofdstad schreef dan ook terecht over deze situatie : "on disait d'une Chambre française qu'elle renfermait plusieurs centaines d'avocats, et quelqu'un répondait : Des avocats il en faut, c'est le sel d'une assemblée : mais le sel prenant le quart du plat, c'est trop (...) Ici c'est plus de la moitié du plat qui est prise par le sel." (87). Ook Leuven stuurde bij voorkeur advocaten naar het parlement.

We kunnen deze analyse beëindigen met de conclusie dat de 'input' van de vrije (intellectuele) beroepen het frappantst was. De parlementaire oververtegenwoordiging van deze beroepssector had te maken met het groeiende belang van de groepering in de samenleving. De eigenaars waren ook zeer goed vertegenwoordigd. De industriëlen en handelaars daarentegen kwamen op een bescheiden derde plaats, die niet in verhouding stond tot hun kwantitatieve betekenis in de hele maatschappij; deze laatste categorie schoof vooral via liberale kanalen naar de Kamer door. De katholieke partij oefende

(83) E. Balisau, E. de Dorlodot, A. Drion, V. Gillieaux, C. Lambert, Ph. Mondez, G. Sabatier, E. Boucquéau, L. Houtart, S. Paternostre, A. Puissant, A. Warocqué, J. Allard.

(84) F. de Macar, F. Braconier, J. d'Andrimont, F. de Rossius, J. Piedboeuf, L. D'Andrimont, V. David, J. Ortmans, A. Peltzer, A. Simonis.

(85) E. Meeus in Antwerpen, G. Washer in Brussel, X. Olin in Nivelles, V. Tesch in Luxemburg; F. Moncheur, A. Royer de Behr en S. Mineur in Namen; L. de Bruyn, C. van Cromphaut en Th. Janssens in Oost-Vlaanderen (hoofdberoep).

(86) 34.5% van alle Kamerleden was lid van de beheerraad van een belangrijke N.V. gedurende de periode 1870-1880. Deze gegevens werden opgespoord via : A. DEMEUR, *Les sociétés anonymes de Belgique en 1857*, Brussel, 1859 (+ suppl. 1859-1875); *Les sociétés commerciales de la Belgique, 1873-84*, Brussel, 1884. J. LAUREYSSSENS, *Industriële Naamloze Vennootschappen in België 1819-1857* (Bijdragen Interuniversitair Centrum Hedendaagse Geschiedenis, nr. 78), Leuven-Parijs, 1975. "Op een totaal van 578 erkende edelen zijn er in 1852 106 (d.i. 18%) die deel uitmaken van de 2286 beheerders of commissarissen van 's lands 243 naamloze vennootschappen. Ze bezetten samen 222 zetels; 46 kamerleden en 19 senatoren delen dan een koek van 188 beheersmandaten" : Pierre JOYE en Rosine LEWIN, *op.cit.*, p. 84.

(87) *Echo du Parlement*, 12.5.1880, p. 1, k. 6.

een grote aantrekkingskracht uit op adel, grondbezitters en ambtenaren, maar zij had ook leden van de nieuwe economische elite in haar rangen. De kleinburgerij en de lagere klassen waren vrijwel volledig afwezig.

7. Verkiesbaarheid voor de Senaat.

Wie zich voor de Senaat verkiesbaar wilde stellen, diende een zeer hoge belasting te betalen. In dit bedrag woog het onroerende bezit het zwaarst door. Slechts een zeer klein deel van de burgers kwam in aanmerking en er moesten zelfs afwijkingen toegestaan worden, opdat men voor elke provincie voldoende verkiesbaren zou vinden (88). Wanneer we de Kamerleden die ook voor de Senaat verkiesbaar waren afzonderen, kunnen we dus de zeer rijke volksafgevaardigden op het spoor komen (89) :

TABEL 14 : VERKIESBAARHEID VOOR DE SENAAT

Categorie	Abs. frequentie	%
1. volledig verkiesbaar op een ogenblik in de periode 1870-1880	39	20.1
2. onvolledig verkiesbaar op een ogenblik in de periode 1870-1880	22	11.3
3. volledig verkiesbaar op een ogenblik vóór of na 1870-1880	7	3.6
4. onvolledig verkiesbaar op een ogenblik vóór of na 1870-1880	14	7.2
5. nooit verkiesbaar geweest	112	57.7
Totaal	194	100

Wat al bleek uit de studie van andere variabelen (adel, beroep) wordt hier nog eens bevestigd : de allerrijksten met veel (grond) bezit waren niet afwezig : één vijfde van de afgevaardigden van de 'democratische' Kamer voldeed zelfs aan de strengste voorwaarden voor

(88) R. VAN EENOO, *op.cit.*, p. 335.

(89) Toch moet men voorzichtig zijn bij de interpretatie, want niet alle burgers die voldoende belastingen betaalden, lieten zich ook op de lijst van de verkiesbaren plaatsen : J. STENGERS, e.a., *op.cit.*, p. 56 e.v.

verkiezbaarheid (groep 1). In 1870 voldeden in het hele land maar 481 burgers hieraan (90). Wel verloor deze categorie aan belang : ze ging van 25.2% in 1870 naar 16.2% in 1880.

Van de edellieden in de Kamer was zelfs 43.2% volledig verkiesbaar tijdens dit decennium en slechts 18.9% was nooit verkiesbaar (tegen 66.9% voor de niet-adellijken). 41% van alle volledig verkiesbaren (groep 1) was van adel. Zoals men kon verwachten, scoorden de eigenaars-renteniers en de katholieken hoger dan de liberalen : eerstgenoemden leverden 46% van alle volledig verkiesbaren en 33% van de eigenaars-renteniers was volledig verkiesbaar. Van de katholieken was 22% volledig verkiesbaar, tegen 18.1% van de liberalen.

8. Familiale antecedenten

Het beroep van de vader (91) is een belangrijk gegeven in het onderzoek naar de sociale mobiliteit van de Kamerleden : uit welk milieu kwamen zij ? Was er een verschuiving binnen de fracties van de burgerij of van de lagere en middengroepen naar de bourgeoisie ? Meer specifiek kunnen we ons afvragen of de politieke carrière van vader op zoon werd overgedragen en, of de bestudeerde leden een ander beroep uitoefenden dan hun vader. Op basis van een verkenmend onderzoek konden enkele tendensen vastgesteld worden :

TABEL 15 : ECONOMISCHE ACTIVITEIT VAN DE VADER (92)

Beroep (93)	Abs. frequentie	%
Vrije beroepsbeoefenaars	33	17
Ambtenaren	34	17.5
Landbouwers & eigenaars-renteniers	41	21.2
Industriëlen/handelaars/financiers	53	27.3
Arbeiders	3	1.5
Andere	2	1
Onbekend	28	14.4
Totaal	194	100

(90) J. DE BELDER, "Adel en burgerij...", p. 97.

(91) De aanduidingen in de bronnen blijven nogal eens vaag en beknopt, wat ons noopt tot voorzichtigheid bij het interpreteren.

(92) Hoofdberoep van elke vader. Een combinatie van eigenaar met een ander beroep werd onder het andere beroep gerangschikt.

(93) Detailopgave : *Vrije beroepsbeoefenaars* : juridische beroepen (+ ma-

Drie beroepsgroepen springen in het oog : de juristen en de vertegenwoordigers van andere vrije beroepen, de eigenaars-renteniers en de industrieel-commerciële sector. De ambtenarencategorie had een erg heterogene samenstelling. Amper vijf procent van de Kamerleden kwam uit een ambachts- of een arbeidersmilieu (94).

De economische activiteit van de parlementsleden zelf verschilde op één punt wezenlijk van die van hun vader : de categorie van de vrije beroepsbeoefenaars was veel uitgebreider :

TABEL 16 : MOBILITEIT

Beroep	Vader %		Kamerlid %
Eigenaars-renteniers	21.2	25.2	25.2
Industriëlen	16	19.3	17.9
Handelaars	11.3	13.6	6.4
Vrije beroepsbeoefenaars	17	20.5	36.7
Ambtenaren-bedienden	17.5	21.1	13.8
Onbekend en andere	17	-	
Totaal	100	100	100

De vaders van de katholieke Kamerleden waren voornamelijk eigenaars-renteniers (26.2%) en advocaten of notarissen (20.2%). Op de derde plaats kwamen de handelaars (9.5%), daarna de ambtenaren en de ambachtslui (ca. 7%). De liberale volksvertegenwoordigers kwamen uit een milieu van handelaars (13.4%), juristen (13.4%), industriëlen (ca. 17%) en ambtenaren (7.3%), maar ongeveer 17% waren eigenaars-renteniers.

gistraat) : 29 of 14.4% + 3 artsen of 1.5% + 1 apotheker of 0.5%. *Ambtenaren* : militairen : 6 of 3.1% + zaakgelastigden/diplomaten : 5 of 2.5% + ambtenaren : 14 of 7.2% + 2 landmeters of 1% + 2 hoogleraren of 1% + 1 leraar/letterkundige + 4 bedienden of 2.1%. *Industriëlen/handelaars/financiers* : industriëlen : 19 of 9.8% + 2 brouwers en 1 bouwondernemer; *handelaars* : 19 of 9.8% en 1 handelaar-officier + 1 bankier + 1 reder; 9 *ambachtslui* of 4.6%. (94) H. Bockstael; E. Coremans (timmerman); P. de Baets (arbeider in de bloempolder); J. de le Haye (smid); S. de Smet (voerman); J. de Vigne (schilder); J. Gerrits (arbeider); J. Hayez (drukker-boekhandelaar); S. Mineur (dagloner); J. Thonissen (uurwerkmaker); Ch. Vermeire (meester-touwslager); Jul. Warnant (smid). De vaders van S. Paternostre en H. Bricoult waren pachters.

Het is meer dan waarschijnlijk dat gezinnen waarin de vader een politiek ambt bekleedde (eventueel ook een broer of schoonvader) een gunstig klimaat vormden voor de keuze van de zoon om een parlementaire carrière op te bouwen (95). Van de vaders van de Kamerleden was 14.2% (96) minister of parlementslid geweest. Voor 29.4% kon een nationaal of lokaal mandaat achterhaald worden, maar deze trend zal na verder onderzoek zeker versterkt aan te wijzen zijn.

9. Politieke antecedenten

Was het optreden in de Kamer het sluitstuk — eventueel nog vóór een verkiezing voor de Senaat — van de politieke carrière? In dat geval hadden velen al een ruime politieke ervaring kunnen opdoen. Het was eveneens mogelijk om een gemeentelijk en een parlementair mandaat te cumuleren (97).

TABEL 17 : GEMEENTE

Mandaat	Abs. frequentie	%
1. gemeenteraadslid — geen cumulatie tijdens de beschouwde periode (of onbekend)	46	23.7
2. gemeenteraadslid — cumuleerde tijdens de beschouwde periode	59	30.4
3. geen gemeenteraadslid	89	45.9
Totaal	194	100

Heel wat Kamerleden hadden dus een gemeentelijke politieke loopbaan uitgebouwd. Deze activiteit was een 'leerschool' voor hun parlementaire carrière, wanneer ze — zoals meestal het geval was — pas na hun lokaal optreden in de Kamer of de Senaat verkozen werden. Ten minste 30% cumuleerde het parlementschap met een lokale politieke functie als burgemeester, schepen of gemeenteraadslid. Vaak kon op deze wijze de lokale machtsbasis behouden worden. Men mag aannemen dat hierdoor ook gunstige voorwaarden groeiden voor een vlotte verkiezing voor de nationale wetgevende organen. An-

(95) N. CAULIER-MATHY en P. GERIN, *op.cit.*, p. 413.

(96) of schoonvaders.

(97) A. MAST, *op.cit.*, p. 149.

derzijds had deze cumulatie het nadeel dat lokale conflicten op het nationale forum voorgesteld werden, wat ten koste van de belangrijke agendapunten kon gaan. In vele gemeenten werd de politieke activiteit door één familie gedomineerd : de burgemeesterssjerp werd van vader op zoon doorgegeven (98). Men kon hier spreken van 'politieke dynastieën', die het doorstoten van nieuwe leden uit een familie naar de politiek begunstigden.

TABEL 18 : PROVINCIE

Mandaat	Abs. frequentie	%
Ja	72	37.1
Neen	122	62.9
Totaal	194	100

Meer dan één derde van de Kamerleden zetelde daarenboven in de provincieraad (cumulatie met een nationaal mandaat was evenwel onmogelijk).

Samenvattend betekent dit dat meer dan 2/3 van de bestudeerde afgevaardigden al een lokale politieke functie vervuld hadden, vóór hun verkiezing in de Kamer.

TABEL 19 : GEMEENTE + PROVINCIE

Mandaat	Abs. frequentie	%
Ja	134	69.1
Neen	60	30.9
Totaal	194	100

Slechts twee Kamerleden zetelden éérst in de Senaat. Voor 29 anderen was de Senaatsperiode het laatste stadium van hun verkiezingsloopbaan : 31 Kamerleden waren dus ooit Senator (99). Bijna

(98) J. STENGERS, *op.cit.*, p. 78.

(99) N. CAULIER-MATHY en P. GERIN, *op.cit.*, p. 416 stellen eveneens vast dat de Senaatsverkiezing het eindpunt van de politieke carrière vormde.

12% van de Kamerleden werd ook tot minister benoemd, vrijwel steeds na hun verkiezing voor het parlement (100). Extra-parlementairen werden zelden in de regering opgenomen (101) : ook hier werkte het parlementaire principe dus door.

TABEL 20 : SENAAT

Mandaat	Abs. frequentie	%
Ja	31	16
Neen	163	84
Totaal	194	100

TABEL 21 : MINISTER

Mandaat	Abs. frequentie	%
Ja	23	11.9
Neen	171	88.1
Totaal	194	100

De meeste Kamerleden begonnen dus zeker niet onvoorbereid aan hun nationale wetgevende taak. Ook hier komt het beeld van de 'ervaren politicus' naar voren.

BESLUIT

Het functioneren van de politieke organen is niet enkel van hun formeel-juridische concipiëring, maar ook van vele andere 'omgevingsfactoren' afhankelijk. Daarenboven hangt de werking van deze instituties in niet geringe mate af van de 'identiteit' van de leden die erin zetelen. Het onderzoek naar de sociale samenstelling van deze instituties draagt dan ook bij tot het verruimen van onze kennis over

(100) Nothomb en de Lantsheere werden eerst minister en dan Kamerlid.

(101) Met uitzondering van de minister van oorlog, die vaak een militair was.

de aard en de activiteit van het politieke bedrijf en haar constituerende delen. In deze bijdrage werd, na een descriptief-explorerend onderzoek, de sociale identiteit van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers van 1870 tot 1880 beschreven.

In de maatschappij van de tweede helft der negentiende eeuw had de nieuwe (industriëel-stedelijke) burgerij de oude machten — adel en grondbezit en Kerk — als motor van het economische leven en drager van het sociale prestige afgelost. Concreet gesteld zou ons onderzoek dan moeten aangeven in hoeverre deze bourgeoisie erin geslaagd was ook het voornaamste politieke orgaan van het land, het 'democratische' parlement, te bezetten. Het domineren van het parlementarisme maakte juist van de nationale volksvertegenwoordiging een groep met een zeer hoog prestige en een grote invloed op de besluitvorming.

Uit onze studie bleek dat de Kamerleden in deze periode 'welstellende burgers op het hoogtepunt van hun loopbaan' waren. Zij behoorden tot twee politieke strekkingen die ongeveer even sterk waren. Door het meerderheidskiesstelsel en de ideologische polarisering in deze periode gingen zij bij elke verkiezing een bitsige strijd tegen elkaar aan.

Hoewel de katholieken de meeste adellijken en eigenaars naar de Kamer stuurden, en de liberalen meer steunden op de fractie van de commercieel-industriële en antiklerikale bourgeoisie, waren er tussen de vertegenwoordigers van beide strekkingen veel overeenkomsten. Een deel van de katholieke volksvertegenwoordigers behoorde ook tot de nieuwe bourgeoisie.

De gemiddelde afgevaardigde was in 1870 49 jaar, en in 1880 zelfs 54 jaar oud.

Er was een verschil van tien jaar (in 1880) met het eerste Belgische Parlement (het Nationaal Congres of de Volksraad). Zoals in vele andere parlementen waren de meeste gestudeerde Kamerleden juristen : zij waren dus goed voorbereid op hun wetgevende arbeid. De Kamer was duidelijk een 'intellectuelen- en advocatenparlement' : 3/4 van de leden had gestudeerd. Hoewel de Kamer in de eerste plaats als werkterrein van de burgerij bedoeld was, werd de oude elite er ruim vertegenwoordigd : ongeveer 1/5 van de bestudeerde populatie was van adel. De groep van de eigenaars-renteniers was even groot. Deze resultaten sluiten perfect aan met het aandeel van de verkiesbaren voor de Senaat, die als de allerrijksten in het land beschouwd konden worden en hun rijkdom voornamelijk aan grootgrondbezit dankten. De bourgeoisie monopoliseerde de rest van de te begeven mandaten. Deze welstellende burgerij viel uiteen in verschillende fracties : in volgorde van kwantitatieve belangrijkheid waren het de

vrije beroepsbeoefenaars, de industriëlen, de ambtenaren en de handelaars. De intellectuele vrije beroepen namen een vooraanstaande plaats in, die geenszins correspondeerde met hun algemeen maatschappelijk aandeel. De economische mutaties vanaf 1830 verklaren uiteraard de toenemende inbreng van deze vrije beroepen en de industriëlen ten opzichte van de Volksraad.

Er was geen sprake van sociale mobiliteit : de kleinburgerij en de lagere klassen waren vrijwel afwezig, en deze lagen slaagden er evenmin in hun zonen te laten doorstromen.

Er bestond een significant verband tussen een politieke carrière van de vader en de recrutering van de zonen. 2/3 van de Kamerleden had al politieke ervaring opgedaan vóór de parlementaire verkiezing. Het Kamermandaat was voor de meesten geen intermezzo, maar wees er integendeel op dat de betrokkenen hier een lange carrière (gemiddeld 13.4 jaar in 1880) opbouwden.

Al deze gegevens wijzen erop dat, ondanks de politieke tegenstellingen, de parlementaire vertegenwoordigers een vrij coherente groep vormen : goed voorbereid op hun taak, behorend tot de welstellende laag die na 1850 een steeds grotere eensgezindheid bereikte over de te nemen economische koers. Deze laatste zinsnede wijst reeds op de *gevolgen* en de *invloed* van de sociale samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers op het functioneren van het parlement.

De politieke en juridische ervaring van de leden maakte hen op het eerste gezicht uitstekend geschikt om de instrumenten van de politieke vertegenwoordiging te gebruiken : hun wetgevende arbeid zowel als hun controlerende taak (o.a. interpellatierecht) konden ze in principe goed aan. De liberale staatsopvatting, waarin de idee van het parlement als discussie- en rationeel besluitvormingsorgaan centraal stond, vond in goed opgeleide dragers van de volkssoevereiniteit dan ook stevige steunpilaren.

Anderzijds kan men zich afvragen of de enge recruiteringsbasis van het parlement de idee van het 'algemene belang', dat door de vigerende staatsleer als einddoelstelling vooropgesteld werd, niet kon aantasten. Stond tegenover deze liberale theorie niet de praktijk van de 'klassestaat', die specifieke belangen diende ? Anderzijds konden toch interne tegenstellingen ontstaan, omdat de heersende sociaal-economische klasse uit verschillende fracties met tegengestelde belangen bestond. Ondanks de vele economische en sociaal-culturele overeenkomsten, liepen de interessen van grondbezittende, intellectuele, commerciële, financiële en industriële burgerij toch ook uiteen. De invloed van de sociale samenstelling van het parlement, in al zijn componenten, op het functioneren van de nationale volks-

vertegenwoordiging zal het onderwerp van een andere bijdrage vormen (102).

BIJLAGE :

LIJST VAN DE KAMERLEDEN VAN 8.8.1870 TOT 15.5.1880

Provincie Arrondissement	Naam	Geboorte- jaar	Partij
ANTWERPEN			
Antwerpen	COREMANS E.	1835	K
	DE DECKER E.	1837	K
	DELAET J.	1815	K
	DE WAEL L.	1823	L
	D'HANE-STEENHUYSE C.	1830	K
	GERRITS J.	1827	K
	GUYOT-VAN PRAET A.	1831	K
	HAYEZ J.	1804	K
	JACOBS Ph.	1838	K
MEEUS E.	1830	K	
Mechelen	DE KERCKHOVE E.	1817	K
	LEFEBVRE L.	1824	K
	NOTELTEIRS J.	1813	K
Turnhout	COOMANS E.	1813	K
	DE ZEREZO E.	1824	K
	NOTHOMB A.	1817	K
BRABANT			
Brussel	ALLARD E.	1840	L
	ANSPACH J.	1829	L
	BERGE H.	1835	L
	COUVREUR A.	1827	L
	DANSAERT A.	1818	L
	DE FRE L.	1817	L
	DEMEUR A.	1827	L
	FUNCK J.	1822	L
	GOBLET D'ALVIELLA E.	1846	L
	GULLERY J.	1824	L

(102) Cfr. D. CONINCKX, "Enkele kwantitatieve aspecten van het stemgedrag en de participatiegraad van de Belgische leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers (8.8.1870-15.5.1880)" (in voorbereiding). Deze bijdrage zal gebaseerd zijn op het tweede en derde deel van onze verhandeling : *Prosopografische studie. Studie van het stemgedrag en het absentisme*, pp. 120-195.

	JAMAR A.	1821	L
	JANSON F.	1840	L
	JOTTRAND G.	1830	L
	ORTS A.	1814	L
	SCAILQUIN O.	1842	L
	VAN HUMBEECK P.	1829	L
	VLEMINCKX J.	1800	L
	WASHER G.	1835	L
Leuven	BEECKMAN J.	1819	K
	DE BECKER A.	1826	K
	DE BECKER E.	1830	K
	DELCOUR J.	1811	K
	HALFLANTS L.	1833	K
	LANDELOOS L.	1808	K
	SCHOLLAERT F.	1817	K
	SMOLDERS Th.	1809	K
	WOUTERS-ROBERTI E.	1830	K
Nivelles	DE VRINTS TREUENFELD A.	1838	L
	LE HARDY DE BEAULIEU A.	1814	L
	MASCART F.	1806	L
	MASCART L.	1811	L
	OLIN X.	1836	L
	SNOY D'OPPUERS Ch.	1823	K
	T'SERSTEVENS L.	1836	K
HAINAUT			
Ath	BRICOULT H.	1830	L
	DESCAMPS J.	1820	L
	DURIEU F.	1826	L
Charleroi	BALISAUX E.	1827	L
	DE DORLODOT E.	1823	K
	DRON DU CHAPOIS A.	1831	K
	GILLIEAUX V.	1832	L
	HERMANT A.	1827	K
	LAMBERT C.	1827	L
	LUCQ V.	1829	L
	MONDEZ Ph.	1834	L
	PIRMEZ E.	1830	L
	SABATIER G.	1819	L
	VAN DAM E.	1832	L
Mons	BOULENGER M.	1834	L
	BOCKSTAEEL H.	1833	L
	DE FUISSEAUX L.	1841	L
	DE THUIN A.	1835	L
	LESCARTS A.	1835	L
	SAINCTELETTE Ch.	1825	L

Soignies	ANSIAU H.	1810	L
	BOUCQUEAU E.	1821	L
	HOUTART L.	1817	L
	PATERNOSTER G.	1843	L
	PATERNOSTRE S.	1826	L
Thuin	DE CHIMAY A.	1844	L
	HAGEMANS G.	1830	L
	PUISSANT A.	1837	L
	T'SERSTEVENS-TROYE J.B.	1831	L
	WAROCQUE A.	1835	L
Tournai	ALLARD-PECQUEREAU J.	1803	L
	BARA J.	1835	L
	CROMBEZ L.	1818	L
	ROGIER Ch.	1800	L
LIEGE			
Huy	DE LHONEUX G.	1839	L
	DE MACAR DE PODESTA F.	1830	L
	WARNANT J.	1840	L
Liège	BRACONIER F.	1826	L
	D'ANDRIMONT J.	1834	L
	DE ROSSIUS D'HUMAIN F.	1831	L
	DUPONT E.	1834	L
	JAMAR E.	1831	L
	ELIAS J.	1826	L
	FRERE-ORBAN H.	1812	L
	HANSENS L.	1832	L
	MOUTON D.	1829	L
	MULLER C.	1810	L
	NEUJEAN X.	1840	L
	PIEDBOEUF J.	1837	L
	WARNANT J.	1835	L
Verviers	CORNESSE P. (1)	1829	K
	D'ANDRIMONT L.	1836	L
	DAVID V.	1808	L
	MALLAR Ch.	1837	L
	ORTMANS-HAUZEUR J.	1806	L
	PELTZER A.	1831	L
	SIMONIS A.	1842	K
	DE LEXHY E.	1828	L
	HALLET-DEGENEFPE P.	1810	L
LEJEUNE P.	1819	L	
LIMBURG			
Hasselt	DE PITTEURS-HIEGAERTS H.	1834	K
	DE THEUX DE MEYLANDT B.	1794	K
	THONISSEN J.	1816	K

(1) zetelde ook voor Limburg.

Maaiseik	VILAIN XIII Ch.	1803	K
Tongeren	DE BORCHGRAVE D'ALTENA F. JULLIOT L.	1835 1795	K K
LUXEMBOURG			
Arlon	TESCH V.	1812	L
Bastogne	VAN HOORDE E. PETY DE THOZEE J.	1835 1828	K K
Neufchateau	SANTKIN F.	1828	K
Virton	BOUVIER-EVENEPOEL Ph. DE BRIEY A. DE BRIEY L. DUBOIS J.	1816 1835 1850 1830	L K K K
NAMUR			
Dinant	DE LIEDEKERKE DE BEAUFORT H. THIBAUT X.	1816 1817	K K
Namur	DE MONTPELLIER DE VEDRIN Ch. DE MOREAU D'ANDROY A. DOHET J. LELIEVRE X. MONCHEUR F. ROYER DE BEHR A. WASSEIGE A.	1830 1840 1815 1805 1806 1824 1812	K K K K K K K
Philippeville	BRASSEUR H. DE BAILLET-LATEUR G. MINEUR S.	1823 1802 1829	L L L
OOST-VLAANDEREN			
Aalst	DE NAEYER J. LIENART A. VAN WAMBEKE V. VERBRUGGEN Ch. WOESTE Ch.	1808 1840 1813 1823 1837	K K K K K
Dendermonde	DE BRUYN L. DE KEPPER Ph. VAN CROMPHAUT C. VAN DEN STEEN G. VERMEIRE Ch.	1838 1821 1805 1835 1811	K K K K K
EEKLO	KERVYN DE LETTENHOVE J.	1817	K
Gent	CRUYT A. DE BAETS P.	1823 1825	K K

	DE HEMPTINNE-DE SMET J.	1825	L
	DE KERCHOVE DE DENTER- GHEM Ch.	1819	L
	DE LE HAYE J.	1800	K
	D'ELHOUGNE F.	1815	L
	DE MOERMAN D'HARLEBEKE L.	1828	K
	DE SMET DE LANGE S.	1803	K
	DE VIGNE J.	1844	L
	DRUBBEL L.	1814	K
	KERVYN DE VOLKAERSBEKE Ph.	1815	K
	LIPPENS A.	1818	L
	ROLIN-JACQUEMYS G.	1835	L
	VERHAEGHE DE NAEYER C.	1809	L
	WILLEQUET E.	1825	L
Oudenaarde	DEVOS A.	1820	K
	MAGHERMAN I.	1809	K
	THIENPONT L.	1815	K
	VAN BRABANDT E.	1837	K
	VAN DER DONCKT Th.	1795	K
Sint-Niklaas	JANSSENS Th.	1825	K
	MALOU J.	1810	K
	VAN OVERLOOP E.	1814	K
	VERWILGHEN S.	1829	K
WEST-VLAANDEREN			
Brugge	DE CLERCQ-JULLIEN E.	1822	K
	VAN OUTRYVE D'YDEWALLE Ch.	1840	K
	VAN OUTRYVE D'YDEWALLE- DE SERRET E.	1830	K
	VISART DE BOCARME A.	1835	K
Diksmuide	DE LANTSHEERE Th.	1833	K
	REMBRY Th.	1830	K
Ieper	BERTEN F.	1812	K
	BIEBUYCK P.	1800	K
	STRUYE E.	1831	K
	VAN DEN PEEREBOOM A.	1812	L
	VAN RENYNGHE DE VOX- VRIE Ch.	1803	K
Kortrijk	DE HAERNE D.	1804	K
	REYNAERT A.	1833	K
	TACK P.	1818	K
	VAN DEN PEEREBOOM J.	1843	K
Oostende	VAN ISEGHEM J.	1816	L
	DE JONGHE D'ARDOYE F.	1850	K
	DE MONTBLANC A.	1834	K
	DU MORTIER-RUTTEAU B.	1797	K

Tielt	BEERNAERT A.	1829	K
	DE MUELENAERE-DUJARDIN G.	1823	K
	MULLE DE TERSCHUEREN A.	1827	K
Veurne	VISART DE BOCARME L.	1837	K

LA COMPOSITION SOCIO-POLITIQUE DE LA CHAMBRE DES REPRESENTANTS BELGE (8 août 1870 - 15 mai 1880)

par

Daniël J.L. CONINCKX

RESUME

Cette contribution traite de la composition sociale et politique de la Chambre des Représentants belge entre 1870 et 1880. Pendant cette décennie, les catholiques (au pouvoir jusqu'en 1878) et les libéraux (qui formaient la majorité à partir de 1878) étaient en un rapport de force à peu près égal : les premiers obtenaient les meilleurs scores électoraux en Flandre et dans les régions rurales, alors que les régions urbaines industrialisées envoyaient surtout des libéraux au Parlement. Cette différence se traduit encore dans la répartition professionnelle : propriétaires-rentiers et aristocrates entraient au Parlement dans les rangs catholiques, la fraction libérale se trouvait représentée par des industriels et des commerçants.

Les professions libérales étaient très fortement présentes dans les deux fractions : leur représentation dans la Chambre (ca. 37 %) dépassait celle dans la société en général (7%), ce qui exprime leur prestige social et politique pendant la période. Des couches sociales inférieures, presque personne ne trouvait la voie de la Représentation nationale.

Dans cette Chambre "démocratique", la noblesse, la propriété terrienne et les grandes fortunes, occupaient toujours 1/5 des sièges.

Le Représentant moyen de l'époque est au sommet de sa carrière : il a plus de 50 ans, une expérience politique et parlementaire bien fournie et solidement implantée sur le plan local. Qui plus est, il est bien formé : 3/4 des Représentants avaient fait des études et plus de la moitié avaient étudié le droit. Aussi ces parlementaires étaient-ils très bien préparés pour remplir leurs charges législatives et de contrôle; d'autre part la base très étroite de leur recrutement pouvait amener la Chambre à se préoccuper non pas du commun intérêt, mais d'intérêts de classe.

**THE SOCIO-POLITICAL COMPOSITION OF THE BELGIAN
CHAMBER OF REPRESENTATIVES (August 8, 1870 - May, 15 1880)**

by **Daniël J.L.**

Daniël J.L. CONINCKX

SUMMARY

This contribution deals with the socio-political composition of the Belgian Chamber of Representatives between 1870 and 1880. During this decade, both Catholics (in power until 1878) and Liberals (who constituted the majority from 1878 onwards) were about equally powerful : the former obtained the best election results in Flanders and the rural areas, whereas the town-industrial regions delegated many liberals to Parliament. The difference is also shown in the professional repartition : owners, persons of private means and aristocrats usually came into the Chamber via Catholic channels, while industrials and traders belonged to the Liberal faction. The free professions were strongly represented in both fractions : their share in the Chamber (37%) surpassed that of community as a whole (7%), which proves their social and political prestige in this period. In the lower classes there were hardly any members who became national People's Representatives.

In this "democratic" Chamber nobility, landowners and the very rich occupied about 1/5 of the seats.

The average representative of the age is at the summit of his career : he is over 50, has a well-founded political and parliamentary experience which is grafted upon the local situation.

Besides, he was well educated : 3/4 of the Representatives had studied, and more than half of them had studied Law.

Members of Parliament were also well prepared to carry out their legislative and supervisory duties.

On the other hand the very strict criteria on which their selection was based, could make the Chamber care more about classes than about common interest.

Daniël J.L. Coninckx, Diestsevest 33, 3000 Leuven